

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ГАЗОТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ

Виділено основні проблеми функціонування підприємств газотранспортної системи. Узагальнено підходи до визначення взаємопов'язаності понять «розвиток підприємства» та «стратегія розвитку підприємства». Визначено стратегічні напрямки, які варто розглядати при формуванні стратегії розвитку підприємств газотранспортної системи, а також окреслено суттєвий вплив чинників зовнішнього середовища на діяльність цих підприємств.

Ключові слова: підприємства газотранспортної системи, стратегія розвитку, зовнішнє середовище, стратегічні напрямки.

Газотранспортна система України на сучасному етапі зазнає посиленого зовнішнього тиску, який викликаний як об'єктивними економічними причинами, так і політичними та соціальними впливами, що спричиняють зростання ризиків у діяльності підприємств цього сектору економіки. Необхідно зазначити, що підприємства газотранспортної системи (газотранспортні, газорозподільні та газозберігаючі) у зв'язку із специфікою свого функціонування є монополізовані, що ускладнює можливості аналізу розробки та реалізації їх потенціалу розвитку в межах знань стратегічного управління конкурентними організаціями. Такі особливості функціонування зазначених підприємств визначають актуальність досліджень їх стратегічної поведінки з позиції економічної ефективності та домінування економічних інтересів.

Науково-теоретичні та прикладні аспекти діяльності підприємств газотранспортної системи відображені у працях Л. Т. Гораль, О. Г. Дзьоби, І. Б. Запужак та інших, які зробили значний внесок у розвиток цієї проблеми. Однак попри вагомий науковий доробок потребують подальшого розгляду питання щодо особливостей діяльності підприємств газотранспортної системи та напрямків розробки стратегії їх розвитку.

Вагомий внесок у теоретичні та методичні засади розвитку підприємства та стратегії розвитку зробили такі вітчизняні науковці, як: І. В. Богатирьов, Д. К. Воронков, Л. С. Запасна, Л. Г. Мельник, О. В. Люльов, Ю. С. Погорелов, О. В. Раєвнева, Н. В. Цопа та інші. Однак, попри велику кількість публікацій щодо цієї проблематики, невіршеними до кінця залишаються питання пошуку нових підходів та комплексних методичних рекомендацій, які б урахували потенціал підприємств та специфіку їх діяльності. Тому актуальність вивчення питань розробки стратегій розвитку підприємств газотранспортної системи, та аналіз тенденцій, які спостерігаються в їх діяльності, визначається також надзвичайно динамічними процесами у сфері енергозбереження, політичними питаннями логістики постачань газу, надзвичайно високим рівнем глобалізаційних процесів у ціноутворенні тощо.

Метою нашої статті є дослідження особливостей функціонування підприємств газотранспортної системи

та визначення основних стратегічних напрямків для формування стратегії їх розвитку.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

- визначення основних проблем функціонування підприємств газотранспортної системи;
- узагальнення існуючих підходів до визначення сутності понять «розвиток підприємства» та «стратегія розвитку»;
- виділення стратегічних напрямків у контексті формування стратегії розвитку підприємств газотранспортної системи.

На сучасному етапі розвитку економіки українські підприємства функціонують у межах жорсткої податкової системи. Значний вплив на їх діяльність мають політико-правові чинники зовнішнього середовища, відсутність постійних інвесторів та складність в отриманні банківських кредитів та високі відсоткові ставки при їх поверненні. При формуванні стратегії розвитку потрібно враховувати специфіку діяльності, наявний потенціал, фінансову спроможність підприємства реалізувати вказану стратегію та передбачати можливі зміни чинників зовнішнього середовища.

Підприємства газотранспортної системи, а саме - газотранспортні, газорозподільні та газозберігаючі, входять у єдиний виробничий комплекс, який складається із магістральних газопроводів та газорозподільних мереж, підземних сховищ газу та інших, пов'язаних з ними, об'єктів та споруд, які призначені для транспортування, розподілу і зберігання природного газу [1].

Формування сучасної газотранспортної системи України розпочалося у 20 – 40 рр. ХХ ст. [2,ст 7] і на сьогодні вона є однією із базових галузей економіки. Попри тривалий термін діяльності та стратегічну важливість (в енергетичному балансі України на природний газ припадає 43% [3]) газотранспортні підприємства мають цілий перелік проблем, вирішення яких має актуальний характер вже досить тривалий час. Серед наукового доробку з питань діяльності та функціонування газотранспортної системи (ГТС) [2,ст.14-18; 3, 4, ст.52] виділено такі основні проблеми:

- зношеність об'єктів ГТС, що призводить до зростання витрат на відновлення основних засобів,

а це у свою чергу впливає на надійність системи транспортування газу;

- висока енергомісткість транспортування газу через використання застарілого та неефективного газоперекачувального обладнання і, як наслідок, значні обсяги втрат газу. Так, згідно з офіційними даними [5, ст. 68] під час транспортування природного газу в газотранспортній системі щороку витрачається на роботу газоперекачувальних агрегатів 5,5 - 5,8 млрд. м³ газу;
- відсутність власних джерел підприємств щодо фінансування об'єктів ГТС;
- визначення пріоритету об'єктів модернізації, їх черговості, термінів виконання робіт, вибору видавців цих робіт та джерел і обсягів фінансування;
- відсутність диверсифікованих джерел постачання газу, що ставить країну у повну залежність від надходжень природного газу з Російської Федерації.

Слід зазначити, що вирішення вищенаведених проблем має комплексний характер, оскільки визначає стратегічну важливість ГТС як транзитера природного газу та прямо впливає на енергетичну безпеку країни.

Необхідно зазначити, що не існує однієї універсальної схеми, за допомогою якої можна вирішувати всі стратегічні проблеми розвитку різних підприємств, однак на сьогодні вже досить чітко сформульовані основні типи рішень у теорії стратегічного управління, які повинні бути прийняті в процесі його практичного використання та проведено чітку класифікацію стратегій для конкурентних фірм.

У сучасній фаховій літературі наявна досить велика кількість визначень поняття «стратегія». Найчастіше остання прирівнюється до плану або до встановлення траєкторії розвитку підприємства, організації. У складніших - визначається як спосіб дій організації, спрямований на отримання переваг, створення (генерування) унікальної комбінації ресурсів і здібностей, можливості розпоряджатися ними в процесі адаптації організаційного утворення між статичною та динамічною ефективністю; або як узагальнена модель поведінки, яка необхідна для досягнення цілей організації шляхом розробки та реалізації системи відповідних заходів.

Отже, стратегія підприємства – це генеральна комплексна програма дій, яка визначає пріоритети для підприємства, його місію, головні цілі і розподіл та позиціонування власних ресурсів. Вона формулює цілі та основні шляхи для їх досягнення таким чином, що підприємство має спільний напрямок розвитку.

Поряд з цим у теоретичних дискусіях часто змішують та не повністю розмежовують категорії «розвиток підприємства» та «стратегія розвитку підприємства», що призводить до виникнення методологічних та інших проблем у формуванні стратегії діяльності підприємства. Розглянемо категорію «розвиток підприємства» для визначення взаємопов'язаності понять та окреслення семантичних зв'язків між категоріями «розвиток підприємства» та «стратегія розвитку підприємства».

О. В. Раєвнева [6, ст. 99] визначає «розвиток» як необоротний, спрямований, закономірний та унікальний процес змін відкритої системи у просторі і часі.

Дещо схожу дефініцію дає Л. Г. Мельник: розвиток - незворотна, спрямована, закономірна зміна системи на

основі реалізації внутрішніх, притаманних їй механізмів самоорганізації [7, ст.23]. Систематизацію підходів до визначення розвитку підприємства наведено в табл. 1.

Узагальнюючи зазначене, хочемо сказати, що більшість дослідників визначають розвиток як зміну стану об'єкта або кількісно – якісні зміни у часі, що відбуваються під дією зовнішнього і внутрішнього середовища. Характерними особливостями розвитку підприємства є: формування на основі наявного потенціалу, безперервність процесу розвитку, цілеспрямованість у виборі напрямку руху.

А. М. Турило, С. В. Святенко [8, с. 122] зазначають, що розвиток підприємства може характеризуватися різними поняттями: «організаційний розвиток підприємства», «інноваційний розвиток підприємства», «економічний розвиток підприємства», «соціальний розвиток підприємства», проте в сучасних ринкових умовах господарювання пріоритетним є економічний розвиток підприємства, оскільки саме в ньому відображаються мета підприємства і він є джерелом існування та відтворення.

Для забезпечення розвитку підприємства виникає необхідність у розробці та реалізації стратегії розвитку діяльності, оскільки бажаний розвиток визначає, якою має бути стратегія для його забезпечення. Ю. С. Погорелов [9, с. 57] узагальнив підходи вітчизняних та російських вчених до поєднання понять «розвиток підприємства» та його «стратегії» і зазначив, що стратегія виступає інструментом розвитку підприємства.

Ю. Д. Костін, Ю. А. Левицький [16, с. 105] наголошують, що стратегія розвитку – це властивість стратегії підприємства, яку вона може мати тільки за наявності певних факторів.

А стратегія розвитку підприємства – це та, яка спрямована на досягнення цілей його розвитку. Підприємство може ставити цілі розвитку тільки у сприятливих для цього умовах. Отже, стратегія розвитку, спрямована на досягнення цілей розвитку підприємства, може бути реалізована не завжди не в будь-яких умовах, а також вимагає наявності вагомого науково-технічного потенціалу.

На думку О. В. Люльова, існує тісний взаємозв'язок між категоріями «стратегія» та «розвиток», «... з одного боку розвиток розглядається як результат реалізації стратегії, а з іншого – стратегія як інструмент забезпечення розвитку підприємства». Автор дає трактування поняття «стратегії розвитку» та визначає її, як «...метастратегію суб'єкта господарювання, яка полягає в описі його поведінки на рівні динамічного процесу зміни показників і яка дозволяє забезпечити ефективність підприємства в умовах обмеженості ресурсів і динамічно змінного зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства» [17, с. 6].

У сучасних українських реаліях формування та реалізацію стратегії чи стратегії розвитку з практичної точки зору можна ототожнювати, оскільки і та, і інша потребують значних фінансових капіталовкладень, які у сучасних умовах є обмеженими.

Під стратегію розвитку підприємств газотранспортної системи ми пропонуємо розуміти набір правил ведення діяльності та адаптації до зовнішнього середовища з метою ефективного прийняття рішень та управління, спрямованого на зростання економічної вартості підприємства. При цьому необхідно враховувати сукупність дій, які

підприємства мають обирати не ізольовано, а в умовах тісної взаємодії різних суб'єктів.

Таблиця 1. Визначення розвитку підприємства вченими

Автор	Визначення розвитку підприємства
Ю. С. Погорелов [9, с. 45]	Розвиток підприємства – безперервний процес, що відбувається за встановленою програмою, як зміна станів підприємства, кожен з яких є більш якісним за попередній, через що у підприємства виявляються нові властивості, якості та характерні риси, які дають можливість підприємству виконувати нові функції, вирішувати нові завдання, що зміцнює його позиції і підвищує здатність протидіяти негативним впливам зовнішнього середовища.
Н. В. Цопа [10, с. 8-9]	Розвиток підприємства – це закономірна зміна стану підприємства, якому притаманні заощадження і зростання якості функціонування підприємства на рівні не нижче приросту економіки і конкретного ринкового оточення.
Л. С. Запасна [11, с. 36]	Розвиток підприємства - це новий якісно-кількісний стан підприємства, який відбувається у часі під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.
І. В. Богатирьов [12, с. 5]	Розвиток підприємства - різноманітні зміни, які є результатом взаємодії економічних предметів (об'єктів), їх різних властивостей, рис і параметрів.
Л. В. Потрашкова [13, с. 5]	Розвиток підприємства визначається як процес нарощування його потенціалу із задоволення потреб власників, персоналу і держави.
В. Кифяк [14, с. 193]	Розвиток підприємства – це динамічна система, яка складається із взаємодіючих підсистем, які формують вектор кількісних і якісних змін функціонування підприємства, спрямованих на досягнення цілей.
О. Шубравська [15, с. 37]	Розвиток підприємства – процес переходу відкритої системи з одного стану в інший, що супроводжується зміною її якісних і кількісних характеристик.

По-перше, це власники, які мають корпоративні інтереси. По-друге, це споживачі газу. По-третє, це державні органи управління, які встановлюють ціни на внутрішньому ринку газу та заходи державного регулювання. Тому важливо, щоб при формуванні стратегії розвитку цих підприємств урахувались інтереси усіх зацікавлених сторін. Серед основних стратегічних напрямків, які доцільно виділити при формуванні стратегії розвитку підприємств газотранспортної системи, наступні:

- вдосконалення правової бази у сфері постачання та транспортування газу;
- залучення капіталу: іноземного, приватного та державного щодо проведення реконструкції та модернізації ГТС для забезпечення надійності та безпеки газотранспортних мереж;
- сприяння запровадженню енергозберігаючих (гадозберігаючих) технологій;
- зниження витрат поточної діяльності для підвищення ефективності роботи підприємств. Оскільки ціни на послуги встановлює держава в особі НКРЕ, а на обсяги споживання газу підприємства практично впливу не мають.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можемо зробити такі висновки:

1. При розробці стратегії розвитку необхідно враховувати цілі та напрямки майбутньої діяльності, вона повинна формуватись на наявному потенціалі, враховувати зміни у зовнішньому середовищі та прилаштовуватись до них з метою здійснення ефективного управління, спрямованого на зростання економічної вартості підприємства.

2. Для підприємств газотранспортної системи стратегія розвитку повинна містити: моніторинг результативності діяльності керівництва газотранспортними підприємствами, формування дієвої системи мотивації та контролю з боку власників підприємств та держави, а також орієнтацію на забезпечення енергетичної безпеки держави, підвищення її національної конкурентоспроможності загалом.

3. Основним стратегічним напрямом розвитку газотранспортних підприємств є орієнтація на зниження рівня витрат, що визначається в першу чергу їх монопольним становищем на ринку та державною урегульованістю тарифів. На розвиток газотранспортних підприємств насамперед впливають політичні та інші чинники зовнішнього оточення, що негативно відбивається на рівні їх ефективності та вимагає прийняття комплексу заходів щодо мінімізації ризиків діяльності.

Список літератури

1. Про засади функціонування ринку природного газу [Електронний ресурс] : закон України / – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2467-17>.
2. Запужляк, І. Б. Управління потенціалом енергозбереження газотранспортних підприємств: монографія [Текст] / І. Б. Запужляк, О. Г. Дзьоба; за ред. А. В. Шегди. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. – 208 с.
3. Дзьоба, О. Г. Інвестиційні пріоритети розвитку газотранспортної системи України [Електронний ресурс] / О. Г. Дзьоба – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20111019/3_dzyoba.php.
4. Гораль, Л. Т. Ремонт, модернізація та реконструкція компресорних станцій як запорука стабільної роботи ГТС України [Текст] / Л. Т. Гораль, М. Д. Степ'юк, Я. Р. Порада // Нафтова і газова промисловість. – 2008. – № 4. – С. 52-54.
5. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc>.
6. Раєвнева, О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія [Текст] / О. В. Раєвнева. - Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – С. 496.
7. Мельник, Л. Г. Фундаментальные основы развития [Текст] / Л. Г. Мельник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. – 288 с.
8. Турило, А. М. Теоретико-методологічні основи фінансово-економічного розвитку підприємства [Текст] / А. М. Турило, С. В. Святенко // Фінанси України. – 2010. №2. – С. 120-126.
9. Погорелов Ю. С. Оцінювання та моделювання розвитку підприємства [Текст]: монографія / Ю. С. Погорелов. – Луганськ: Глобус,

2010. - с.512.

10. Цопа, Н. В. Механізм керованого розвитку промислових підприємств: Автореф. дис. док. екон. наук: 08.00.04/ Національна академія наук України Інститут економіки промисловості [Текст] / Н. В. Цопа. – Донецьк: 2011. – с.32.
11. Запасна, Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Л. С. Запасна – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knr96/knr96_33-37.pdf
12. Богатирьов, І. В. Управління розвитком підприємства (за матеріалами малих підприємств меблевої промисловості України): Автореф. дис. кан. екон. наук: 08.06.01/ Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу [Текст] / І. В. Богатирьов. – К.: 2004. – с. 22.
13. Потрашкова, Л. В. Моделювання управління розвитком підприємства: автореф. канд. екон. наук: 08.03.02/ Харківський державний економічний університет [Текст] / Л. В. Потрашкова. – Харків: 2002. – 22 с.
14. Кифяк, В. Теоретичні основи визначення категорії «розвиток підприємства» [Текст] / В. Кифяк // Економічний аналіз: збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 8. ч.2. – С.190-194.
15. Шубравська, О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрямки дослідження [Текст] / О. Шубравська // Економіка України. – 2005. – №1. – С. 36–42.
16. Костін, Ю. Д. Стратегія розвитку корпорації: сутність і ознаки [Текст] / Ю. Д. Костін, Ю. А. Левицький // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. - № 4. - Т.1. – С.101-106.
17. Люльов, О. В. Формування стратегії розвитку підприємства в умовах незбалансованої економіки: автореф. дисер. кан. екон. наук: 08.00.04 / Сумський державний університет [Текст] / О. В. Люльов. – Суми: 2011. – С. 20.

РЕЗЮМЕ

Савко Оксана

Основные принципы формирования стратегии развития предприятий газотранспортной системы

Выделены основные проблемы функционирования предприятий газотранспортной системы. Обобщенно подходы к определению взаимосвязанности понятий «развитие предприятия» и «стратегия развития предприятия». Определены стратегические направления, которые стоит рассматривать при формировании стратегии развития предприятий газотранспортной системы, а также отмечено существенное влияние факторов внешней среды на деятельность этих предприятий.

RESUME

Savko Oksana

The basic principles of forming of strategy of development of enterprises of gas-transport system

The basic issues of functioning of enterprises of the gas-transport system are distinguished. The approaches for determination of interconnectivity concepts of «development of enterprise» and «enterprise development strategy» are generalized. The strategic directions, which should be taken into consideration at forming of development strategy of enterprises of the gas-transport system, are determined. Substantial impact of environmental factors on activity of such enterprises is denoted.

Стаття надійшла до редакції 8.10.2012 р.